

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СПІЛКУВАННЯ ВИКЛАДАЧІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ І ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ліліана Рядова

Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

Анотація. Дослідження присвячене вивченню психологічних особливостей спілкування викладачів і здобувачів вищої освіти на заняттях із фізичного виховання під час дистанційної форми навчання в закладах вищої освіти. Виявлено, що основними психологічними особливостями спілкування викладачів фізичного виховання і здобувачів вищої освіти в умовах дистанційної форми навчання є: зменшення невербальних сигналів і посилення ролі емоційного залучення, асиметрія ролей і соціальної взаємодії, підвищене когнітивне навантаження і стрес, мотиваційні та поведінкові аспекти та розвиток цифрової емпатії і адаптивності.

Ключові слова: викладачі; здобувачі вищої освіти; психологічні особливості; спілкування; фізичне виховання.

Вступ. Сучасне суспільство ставить нові вимоги до спілкування, вводить новітні системи міжособистісної взаємодії, при цьому підвищуючи вимоги до інформаційного навантаження на особистість та практичного змісту інформації [2].

За даними М. І. Мирошніченко [5], випускник сучасного закладу вищої освіти має бути добре підготовленим фахівцем, здатним компетентно вирішувати професійні завдання різного рівня складності.

Викладачі фізичного виховання відіграють велику роль у формуванні психологічних особливостей спілкування майбутніх фахівців. Засобом командних ігор, групових фізичних вправ та взаємодії їх професійна діяльність під час занять сприяє тому, що здобувачі вищої освіти вчаться активному слуханню, емпатії, лідерству та розв'язанню конфліктів. Це забезпечує формування адаптивної особистості, яка здатна до ефективної взаємодії в професійному середовищі з акцентом на соціалізацію та ментальне благополуччя.

В умовах цифровізації і переходу до дистанційного навчання ефективне спілкування між викладачами і здобувачами вищої освіти стає основним фактором успішності навчання.

Вивчення психологічних особливостей спілкування викладачів фізичного виховання і здобувачів вищої освіти є актуальним для підвищення рівня якості вищої освіти, оптимізації педагогічної взаємодії та забезпечення їхнього психологічного благополуччя.

Мета дослідження: вивчити психологічні особливості спілкування викладачів і здобувачів вищої освіти на заняттях із фізичного виховання під час дистанційної форми навчання в закладах вищої освіти.

Методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення наукової та методичної літератури.

Результати дослідження. Спілкування відіграє важливу роль у житті і діяльності кожної людини. Завдяки спілкуванню утворюються людські спільноти, в яких налагоджується взаємодія й виробляються соціальні норми поведінки [5].

Потреба людини в спілкуванні зумовлена необхідністю взаємодіяти під час навчання, спільної діяльності, вирішенні будь-яких повсякденних питань.

Завдяки спілкуванню людина розширює загальний світогляд, мислення, сприймання, розвивається як особистість.

Без спілкування, як особливого різновиду діяльності, неможливий повноцінний розвиток людини як особистості, суб'єкта діяльності та індивідуальності.

В кожній людини складаються певні стереотипи взаємодії з іншими, які й визначають її стиль спілкування та залежать від індивідуальних якостей особистості.

Стиль спілкування тісно пов'язаний з психологічними особливостями особистості. Він не є природженою якістю, а формується і змінюється під час взаємодії, зумовлений культурними цінностями найближчого середовища,

традиціями, усталеними нормами поведінки, отже, його можна коригувати й розвивати [5].

Суттєвою відмінністю здобувача вищої освіти є оволодіння обраною професією і засвоєння нових соціальних ролей.

Мотиви вступу в заклад вищої освіти визначають і стиль студентського життя, зокрема, співвідношення ролі і місця в ній навчальної складової і різноманітних форм студентського спілкування [2].

На думку В. Ф. Казібекової [4], становлення особистості здобувача вищої освіти і розвиток його готовності до майбутньої професійної діяльності – основні орієнтири в теорії і практиці педагогічної взаємодії в сучасних закладах вищої освіти, оскільки протягом навчання в закладі вищої освіти відбувається початкова інтерналізація майбутньої професії, коригується життєва позиція та світогляд здобувача вищої освіти, засвоюються різні способи і форми ефективної взаємодії, гнучкої поведінки та тактовного спілкування.

Сучасний стиль навчання в закладі вищої освіти безпосередньо пов'язаний з тривалим перебуванням в Інтернеті, а насиченість та інтенсивність навчальної діяльності обмежує можливості здобувача вищої освіти в підтримці широких соціальних контактів в реальності.

В спілкуванні можуть виникати різні перешкоди. Так, емоційні бар'єри з'являються, якщо у взаєминах між людьми відсутній емоційний комфорт. Саме стан емоційної зручності та рівень потреби у спілкуванні є важливими факторами спілкування студентської молоді.

Навчання в закладі вищої освіти – різновид розумової діяльності здобувача вищої освіти, в якому провідну роль відіграє спілкування. Конкретний здобувач вищої освіти завжди задіяний у багатосторонню систему діяльності, спілкується з іншими людьми.

Суттєвою стороною спілкування здобувачів вищої освіти є спілкування з викладачами.

Спілкування, як одна з важливих умов розвитку особистості, під час навчання в закладах вищої освіти набуває особливого значення. Воно тісно пов'язане з навчальною діяльністю. Навчальна діяльність в умовах закладу вищої освіти створює підвищені навантаження на психіку молодшої людини, а повноцінне спілкування, як функціонально-рольове, так і емоційно-особистісне забезпечує збереження психічного здоров'я здобувача вищої освіти.

Використання новітніх технологій в навчанні здобувачів вищої освіти сприяє зростанню кількості молоді, яка користується всесвітньою мережею Інтернет [1].

А. А. Засекін [3] наголошує, що значущість віртуального спілкування для здобувачів вищої освіти підсилюється загальною спрямованістю вищої освіти в Україні на дистанційне навчання та його широке впровадження в закладах вищої освіти.

Особливістю педагогічного спілкування в закладах вищої освіти як процесу є багатовимірне поєднання його компонентів у складну структуру. Одним із таких компонентів, що забезпечує ефективність перебігу міжособистісної взаємодії викладачів і здобувачів вищої освіти, є входження у контакт як показник якості взаємин.

Контакт є мінімально необхідною умовою спілкування, яка дозволяє реалізувати спілкування на всіх його рівнях.

Критерієм встановлення контакту є наявність зворотного зв'язку, тобто взаємообумовлений і взаємозрозумілий обмін знаками тієї або іншої форми.

Переживання контакту під час педагогічного спілкування знаменує проживання особливо міцного, глибокого зв'язку суб'єктів навчання і виховання всередині заданої групи, а також усвідомлення змісту запропонованої взаємодії на рівні соціальної структури суспільства в цілому.

На рівні педагогічного контакту відбувається поєднання прийняття вихованців та вияв педагогічної ініціативи, освітнє проектування, що здійснюються у навчальній ситуації в закладах вищої освіти.

Оптимальну динаміку спілкування між викладачем і здобувачами вищої освіти визначає перехід від міжособистісного контакту до педагогічного на початку заняття та його завершення зворотною заміною педагогічного міжособистісним контактом.

Ефективність педагогічного спілкування визначається рівнем збалансованості між безумовним прийняттям та справедливим ставленням [6].

Дистанційне навчання в закладах вищої освіти суттєво трансформує традиційні методи спілкування на заняттях із фізичного виховання, переміщуючи взаємодію в цифрове середовище (Zoom, Google Meet, Moodle тощо). Це впливає на психологічні механізми взаємодії, створюючи як нові можливості, так і виклики, пов'язані з обмеженою невербальною комунікацією, підвищеним стресом і необхідністю адаптації.

Психологічні особливості спілкування зумовлені обмеженнями технологій, відсутністю фізичної присутності та підвищеним когнітивним навантаженням.

Основними психологічними особливостями спілкування викладачів фізичного виховання і здобувачів вищої освіти в умовах дистанційної форми навчання є:

1. Зменшення невербальних сигналів і посилення ролі емоційного залучення. Відсутність фізичної присутності обмежує невербальні сигнали, що спричиняє помилки в сприйнятті емоцій і зниження емпатії. Викладачі компенсують це вербальними засобами, але здобувачі вищої освіти часто відчують «відстороненість», що зменшує мотивацію до занять. Психологічним ефектом є зростання емоційного залучення засобом чату і реакції, але з ризиком «онлайн-втоми» – психологічного виснаження від постійного моніторингу екрану електронних пристроїв.

2. Асиметрія ролей і соціальної взаємодії. Викладач домінує в комунікації, тоді як здобувачі вищої освіти обмежуються пасивними відповідями або чатом, що посилює відчуття ізоляції і соціальної тривоги. Це спричиняє зниження рівня групової згуртованості і мотивації до занять, особливо в здобувачів вищої освіти

з низьким рівнем цифрової грамотності. Особливістю є те, що «соціальна присутність» зменшується, але інтерактивні інструменти можуть її посилити, сприяючи когнітивній замученості.

3. Підвищене когнітивне навантаження і стрес. Технологічні бар'єри спричиняють збільшення рівня когнітивного навантаження, призводячи до фрустрації і зниження концентрації уваги. Здобувачі вищої освіти відчують «відсутність реальності», що спричиняє психологічний дискомфорт. Психологічним ефектом є зростання рівня самотності і стресу, але викладачі можуть «пом'якшити» це засобом емпатичної комунікації, поліпшуючи психологічне благополуччя в здобувачів вищої освіти.

4. Мотиваційні та поведінкові аспекти. Зниження рівня фізичної активності в онлайн-формі негативно впливає на мотивацію до занять – здобувачі вищої освіти менш залучені поведінково, але емоційна підтримка від викладача може стимулювати когнітивну активність здобувачів вищої освіти. Особливість полягає в тому, що викладачі часто використовують гейміфікацію в навчанні для підвищення рівня взаємодії, але це вимагає адаптації до індивідуальних психологічних потреб.

5. Розвиток цифрової емпатії і адаптивності. Ефективне спілкування вимагає «цифрової емпатії» – зчитування емоцій через голос/текст. Викладачі адаптують стиль викладання для того, щоб подолати бар'єри, сприяючи соціальній інтеграції здобувачів вищої освіти. Психологічним ефектом є посилення саморегуляції в здобувачів вищої освіти, але з ризиком емоційного вигорання, спричиненим постійним моніторингом екрану електронних пристроїв.

Висновки. Спілкування відіграє велику роль у соціалізації, розвитку особистості та професійному зростанні здобувачів вищої освіти, але дистанційне фізичне виховання трансформує його, зменшуючи невербальні сигнали, посилюючи асиметрію ролей, когнітивне навантаження та стрес.

Основними психологічними особливостями спілкування викладачів фізичного виховання і здобувачів вищої освіти в умовах дистанційної форми

навчання є: зменшення невербальних сигналів і посилення ролі емоційного залучення, асиметрія ролей і соціальної взаємодії, підвищене когнітивне навантаження і стрес, мотиваційні та поведінкові аспекти та розвиток цифрової емпатії і адаптивності.

Література:

1. Андрійчук І. Психологічні чинники спілкування студентської молоді в інтернет просторі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки* : зб. наук. пр. / за ред. О. В. Тимошенка. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. Вип. 13 (58) 2021. С. 5–16.
2. Гаршина О. В. Психологічні особливості спілкування здобувачів вищої освіти. *Подільський науковий вісник*. 2018. С. 77–81.
3. Засєкін А. А. Віртуальне спілкування як чинник особистісних змін студентської молоді : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук : 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2012. 20 с.
4. Казібекова В. Ф. Психологічні особливості комунікативної компетентності майбутніх фахівців. *Інсайт* : науковий журнал. 2019. Вип. 2. С. 64–71.
5. Мирошніченко М. І. Психологія ділового спілкування : конспект лекцій. Одеса : Одеський державний екологічний університет, 2020. 130 с.
6. Черенщикова Д. В. Контакт як компонент педагогічного спілкування у ВНЗ. *Актуальні питання сучасної психології* : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів і молодих вчених. 15 трав. 2014 р. / за ред. : Кузікової С. Б., Щербакової І. М., Пасько К. М. та ін. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. С. 189–193.